

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

“Enerjide Arz Güvenliği: Politikalar ve Öneriler” Konferansı Sayın Tuğrul Erkin’in konuşma metni 27 Aralık 2007

Sayın Bakan,

Sayın Başkan,

Değerli katılımcılar,

“Enerjide arz güvenliğinin sağlanması ve Türkiye enerji stratejisi” konulu bu toplantıda benden önce söz alan değerli konuşmacılar konuyu çeşitli yönleriyle ele alıp önemli açıklamalar ve önerilerde bulundular. Ben konuya doğal gaz açısından yaklaşmak ve aklıma takılı duran bazı soruları cevaplandırarak sonuca varmak istiyorum.

İlk olarak “Doğal gaz öncesi Türkiye’nin enerji durumu nasıldı?” sorusunu cevaplandırmak istiyorum. 1970’lerden itibaren Türkiye ciddi bir enerji darlığı içinde idi. 1980 yılında petrol ürünleri ithalatımız, toplam ihracatımızı karşılamıyordu.

Petrol fiyatları devamlı olarak yükselmekte idi, bu ithalatı sürdüremiyorduk. Petrole tam bağımlıydık. Ülkede hayat durmuştu.

İkinci soru olarak da “Ülkede yerli enerji kaynakları yok muydu? Neden aramıyorduk ve üretemiyorduk?” sorusunu cevaplandırmak istiyorum. Yeraltı servetlerimizin aranması ve değerlendirilmesi ilk Cumhuriyet hükümeti programından beri gündemdedir.

Nitekim bu amaçla 1935 yılında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kurulmuştur. 1954 yılında çıkarılan petrol yasası yabancı şirketlerin Türkiye’ye gelip arama yapması hedefiyle yabancı bir uzmana hazırlatılmıştır. Planlı kalkınma döneminde 5 yıllık kalkınma planlarının hemen hepsinde aramalar önemle yer almış ve yatırım bütçelerinde önemli ödenekler ayrılmıştır.

Ancak sonuçta komşu ülkelere benzer bir zenginliğe erişilememiştir. Konunun uzmanları artık böyle bir zenginlik beklememekte ancak yurt içi ihtiyacımızı karşılayacak bir rezerv bulmayı umut etmektedirler. Bizde bu umudu sürdürmeli ve arama çalışmalarını teşvik etmeliyiz. Ancak, böyle bir ihtimale ülkenin geleceğini bağlamamalı ve gereken tedbirleri almalıyız. Bu da ülkemizi kuşatan büyük doğal gaz ve petrol rezervlerine yönelmek olmalıdır.

Diğer bir soru olarak da; “Doğal gaz neden ve nasıl Türkiye’ye getirildi? Neleri değiştirdi?” sorusunu sorabiliriz. Doğal gaz petrol çağı olarak adlandırılan 20.yüzyılın son döneminde insanlığın hizmetine girdi ve büyük bir gelişme gösterdi. Türkiye ilk kez bir medeniyet projesine gecikmeden katıldı (nükleerin tersi). Günün siyasal ve ekonomik şartları denk düştü ve 1984 yılında biz de Sovyetler Birliği ile uzun vadeli bir doğal gaz anlaşması imzaladık ve gaz sınırımıza getirildi.

1986 yılından itibaren de öncelikle kentlerde ve sanayi tesislerinde kullanmaya başladık. 20 yıl içinde doğal gaz tüketimi toplam enerji tüketimimiz içinde 30%’a ulaştı. Ciddi bir enerji krizi yaşamadık, kentlerimiz hava kirliliği afetinden kurtuldu. Doğal gaz ile ısıtılan kent sayısı 50’yi aştı.

Diğer bir soru da; “Yükselen doğal gaz fiyatları karşısında ülke dış ticaret dengesi ve tüketicinin durumu ne olacak?” konusundadır. Dünya petrol fiyatları maalesef 1970’li yıllardan itibaren, tamamen spekülâtif ve siyasal amaçlar doğrultusunda oluşturulmaktadır. Petrol fiyatı arttıkça bir formüle bağlı olarak doğal gaz fiyatı da artmaktadır. Artışlar özellikle enerji fakiri ülkelerin ekonomilerini sarsmaktadır. Petrole yapılan zamlar günlük fiyat ayarlamalarıyla tüketiciye yansıtılmaktadır.

Buna mukabil doğal gaz fiyatları BOTAŞ ve doğaldır ki Enerji Bakanlığının izni doğrultusunda ayarlanmaktadır.

Zaman zaman BOTAŞ ithal fiyatı ile satış fiyatı arasında önemli negatif farklılıklar oluşmaktadır. Oluşan bu zararın sübvansede edilmesi gerekmektedir. Rekabetçi ve sağlıklı bir piyasa oluşmasını sağlamak için, doğal gaz ithal fiyatlarındaki değişikliklerin (akaryakıt fiyatlarında olduğu gibi) otomatik olarak satış fiyatlarına yansıtılacağı bir uygulamaya geçilmelidir.

Doğal gazın siyasal baskı unsuru olarak kullanılmasına karşı ne yapabiliriz? Doğal gazda dışa bağımlı mıyız? Burada tekrar vurgulamak isterim ki yalnız doğal gazda değil petrolde de dışa bağımlıyız ve bu konuda hiçbir eleştiride bulunmuyoruz. Hatta taş kömürünü de %80 oranda ithalat yolu ile karşılıyoruz. Dolayısıyla sorunu yalnız doğal gaz açısından ele almamalıyız. Ancak ben burada doğal gaz ile ilgili görüşlerimi açıklıyorum.

Doğal gazın diğerlerinden farkı; alıcı ve satıcı arasında büyük bir yatırımla gerçekleştirilen bir boru hattı ve uzun dönemli bir kontrat ile bağılı olmasındadır. Satıcının doğal gaz satma endişesi alıcının satın alma endişesinden çok farklı değildir. Ancak Türkiye baştan itibaren güvenli tedarik ilkesine büyük önem vermiştir.

Nitekim İran ve Azerbaycan boru hatları, Nijerya ve Cezayir'den sıvılaştırılmış gaz alım anlaşmaları ve gerekli LNG tesisleri yapılmıştır. Bu yürürlükteki anlaşmalar dışında Mısır, Suriye, Türkmenistan, Kazakistan'la yapılan anlaşmalar ve Karadeniz tabanında doğal gaz aramaları sürdürülmektedir. Pratikte Türkiye'nin doğal gaz tedarikinde herhangi bir sorunu yoktur. Ancak sorun şişen faturalardan kaynaklanmaktadır. Buna çare olarak da iki seçenek üzerinde önemle durulmalıdır. Bu seçeneklerin birincisi Türkiye'nin öncelikle Avrupa'ya geçen bir enerji köprüsü olmasıdır.

Bu proje bize enerji güvenliği, siyasi ağırlık ve gelir sağlayacaktır. İkinci seçenek ise TPAO ve Türk şirketlerinin komşu ülkelerdeki doğal gaz ve petrol aramalarına destek olmaktır. Bu takdirde kendi ülkemizde bulamadığımızı belki komşu ülkelerde bulabiliriz. Ancak bu politikaların gecikmeden uygulanması gerekmektedir.

Türkiye'nin köprü olma görevini üstlenebilmesi için öncelikle yapması gereken yasal ve idari düzenlemeler vardır. Bunlar;

- Doğal gaz transit geçiş yöntemi ve rejimi oluşturmalıdır.
- Transit geçiş için doğal gaz fiyatı kuralları konmalıdır.
- BOTAŞ Boru hatlarından hangi şartlarla yararlanılacak ve bu hatların transit geçiş potansiyeline nasıl uyum sağlayacağı belirlenmelidir.

- Yeni boru hatları nasıl finanse ve inşa edilecektir.

Bizler uygulanacak bütün politikalarda özel sektörün önemli bir rolü ve katkısı olacağına inanmaktayız. Nitekim 2001 yılında TBMM’de kabul edilen 4646 sayılı yasa Türkiye’de o tarihe kadarki uygulamayı tamamen değiştirecek bir reform getirdi.

Bu yasaya göre, bir kamu kuruluşu olan BOTAŞ tarafından ithal edilen, dağıtılan, satılan, bazı kentlerde toptan veya perakende olarak satışı yapılan doğal gazın BOTAŞ’ın tekelinden çıkarılarak tamamen rekabetçi piyasa şartlarına göre işlem görmesi kabul ediliyordu. Burada önemle belirtmek istediğim bir husus da bu yasanın farklı ekonomik görüşleri benimseyen 3 siyasi parti koalisyonu tarafından kabul edildiğidir.

4646 sayılı yasanın amacı “Doğal gazın kaliteli, sürekli, ucuz, rekabete dayalı esaslar çerçevesinde çevreye zarar vermeyecek şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için doğal gaz piyasasının serbestleştirilerek mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir doğal gaz piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanmasıdır.” şeklinde belirlenmiştir.

2002 yılı milletvekili seçimleri ile iktidara gelen yeni hükümet de uygulama ile ilgili birkaç değişiklik yaparak yasayı aynen benimsemiştir. Esasen AB direktifleri de 4646 sayılı yasa doğrultusundadır. Özetle “Doğal gaz piyasası kanunu” dünyadaki gelişmiş uygulamalarla ve TBMM’deki bütün siyasal görüşlerle uyum halindedir.

Buna rağmen yasanın uygulamasına halen tam olarak geçilememiş, muhayyel bir güç uygulamayı sürekli olarak baltalamıştır. Bir yasayı uygulamadan sakıncalı bulmak geçerli bir görüş olmasa gerek. Bu arada Sayın Bakanın yasayı uygulamadaki kararlılığını övmeden geçemeyeceğim.

Sonuç olarak; BOTAŞ’ın kontrat devir ihalesinde başarı gösteren 4 şirket doğal gaz ithal ve toptan satış işlemine geçecek konuma gelmişlerdir. Ancak halen sürmekte olan sorun ve aksaklıkları kısaca vurgulamak istiyorum.

Öncelikle konuşmamda bir kez daha söz ettiğim görünmez muhalefetin, geçerli yasalar ve hükümet programlarına uyum göstererek kişisel politikalar üretmek yerine, yasalar ve hükümet politikaları doğrultusunda hareket etmelerine imkan sağlanmalıdır. Uygulamadan olumsuz sonuç alınana kadar da her görevli desteğini sürdürmelidir. Bu davranış birliğini Sayın Bakanımızın sağlamasını beklemekteyiz.

Yasanın uygulanmasıyla ilgili diğerk bir beklentimiz de BOTAŞ'ın yeni piyasa oyuncularıyla yani rakipleriyle eşit düzeye getirilmesidir. Dolayısıyla BOTAŞ'ın yasada öngörülen ithalat, depolama, iletim ve satış olarak birbirinden ayrı şirketlere ayrılması ve yapılmakta veya yapılacak olan herhangi bir çapraz sübvansiyonun önlenmesidir.

Ayrı tüzel kişiliklere sahip olmadan ve yalnızca “hesap ayırıştırması” yoluyla gerçekleştirildiğı iddia edilen uygulama yetersizdir.

Doğal gaz dış alımlarındaki fiyat artışları yurt içi satış fiyatlarına bazı ekonomi dışı endişelerle yansıtılmamaktadır. Dolayısıyla bu fiyat farkı birikmekte ve zam uygulanabilir olmaktan çıkmaktadır. BOTAŞ'ın ekonomik gerçeklerden bağımsız bir fiyatlandırma uygulaması, AB'nin piyasanın serbestleştirilmesi hedeflerine aykırıdır. Yeni şirketlerin haksız rekabet altında ezilmesi sonucunu doğuracaktır. Burada da akaryakıt sektöründekine benzer bir otomatik fiyatlandırma sistemine gidilmelidir.

Şu anda Türkiye’deki tüm dağıtım kuruluşları ve serbest tüketiciler BOTAŞ’a sözleşmeli olarak bağlıdırlar. Piyasaya yeni giren oyunculara (ki bunların piyasa payı %10’un altındadır.) anlaştıkları şirketlerle serbestçe alım – satım anlaşması yapabilmeleri için esneklik gösterilmelidir. İthalatçı şirketler BOTAŞ’ın kurduğu boru hatlarını kullanarak mallarını taşıyabileceklerdir. Bu taşıma şartlarını “Şebeke İşleyiş Düzenlemesi” ve “Standart Taşıma Sözleşmesi” düzenlemektedir. Bu düzenlemeler katı kuralları içermektedir. Bu kuralların uygulanabilirlik kazanması için DİVID olarak EPDK ve BOTAŞ nezdinde çeşitli girişimlerde bulunduk. Nitekim bazı ufak düzeltmeler de oldu. Ancak bu iyileştirmelerin ileriye taşınması ve şirketlerin uyumlarını sağlayacak bir geçiş dönemi verilmesi talebimiz halen olumlu bir cevaba kavuşmamıştır.

Yasaya göre BOTAŞ’ın da piyasada eşit paylı bir oyuncu olması gerekmektedir. Bu amaçla kontrat devirleri devam etmeli ve piyasaya yeni oyuncuların katılmaları sağlanmalıdır. Ancak o zaman rekabetçi bir piyasa oluşacaktır. Yoksa yeni ithalatçı şirketlerde (%10 payları ile) BOTAŞ gibi ayrıcalıklı birer şirket olarak kalacaklardır. Yeni girişimcilere devirlerin devam etmesi bir zorunluluktur.

Son olarak; Türkiye'nin tüketicisi Avrupa ve üreticisi Hazar, Orta Asya ve Orta Doğu arasındaki etkin bir köprü olabilmesi için kamu şirketleri dışında güçlü özel sektör girişimcilerinin yer almaları gerekmektedir. Son yıllarda özel sektörün hava taşımacılığı, hava alanları yapımı ve işletmeciliği, elektrik santralleri, rafineri ve petrokimya sektöründe etkin rol almaları ve son olarak petrol boru hattı taşımacılığına talip olmaları bunun kanıtıdır.

Dolayısıyla özel sektörün doğal gaz sektöründe de faaliyet göstermesi, büyük projelerin hayata geçmesi için gereklidir görüşüyle saygılarımı sunarım.

Tuğrul Erkin